

Shrnutí učiva 1. ročník

Obsah

SHRnutí UČIVA 1. ROČNÍK.....	1
OBSAH.....	1
.....	3
1. POČÁTKY PÍSEMNICTVÍ. NEJSTARŠÍ LITERÁRNÍ PAMÁTKY.....	3
CHARAKTERISTIKA DOBY.....	3
MEZOPOTÁMIE.....	3
EGYPT.....	4
INDIE.....	4
ČÍNA.....	4
HEBREJSKÁ LITERATURA.....	5
ŘECKÁ LITERATURA.....	5
ŘÍMSKÁ LITERATURA.....	6
STŘEDOVĚKÁ LITERATURA.....	7
.....	8
2. ČESKÁ LITERATURA OD NEJSTARŠÍCH DOB DO 15. STOLETÍ.....	8
CHARAKTERISTIKA DOBY.....	8
STAROSLOVĚNSKÉ PÍSEMNICTVÍ.....	8
LATINSKÁ TVORBA.....	9
ČESKÁ LITERATURA.....	10
3. LITERATURA DOBY HUSITSKÉ.....	11
CHARAKTERISTIKA DOBY.....	11
HUSOVI PŘEDCHŮDCI.....	11
OBDOBÍ PŘÍPRAV HUSITSKÉHO HNUTÍ.....	12
LITERATURA V DOBĚ HUSITSKÝCH BOJŮ.....	13
4. RENESANCE A HUMANISMUS V EVROPĚ.....	13
CHARAKTERISTIKA DOBY.....	13
ITALSKÁ LITERATURA.....	14
FRANCOUZSKÁ LITERATURA.....	15
ŠPANĚLSKÁ LITERATURA.....	15
ANGLICKÁ LITERATURA.....	16
5. RENESANCE A HUMANISMUS V ČESKÉ LITERATUŘE	17

CHARAKTERISTIKA DOBY.....	17
LATINSKÝ PROUD.....	18
ČESKÝ PROUD.....	18

6. BAROKNÍ LITERATURA V ČECHÁCH.....20

CHARAKTERISTIKA DOBY.....	20
DOMÁČÍ LITERATURA.....	21
POLOLIDOVÁ TVORBA.....	22
LIDOVÁ TVORBA.....	22
EXULANTSKÁ LITERATURA.....	23

7. EVROPSKÁ LITERATURA V 17. A 18.STOLETÍ.....25

CHARAKTERISTIKA DOBY - BAROKO	25
ITALSKÁ LITERATURA.....	26
ŠPANĚLSKÁ LITERATURA	26
ANGLICKÁ LITERATURA.....	27
NĚMECKÁ LITERATURA.....	27
CHARAKTERISTIKA DOBY – KLASICISMUS, OSVÍCENSTVÍ, PREROMANTISMUS.....	27
KLASICISMUS.....	27
OSVÍCENECTVÍ.....	29
ANGLIE.....	30
PREROMANTISMUS.....	30

1. Počátky písemnictví. Nejstarší literární památky

Charakteristika doby

3.tisíciletí př.n.l. (vznik písma) – 5.století n.l.(rozpad římské říše), období starověku

- Počátky **nepsaného umění** nalézáme v **projevech pravěkého člověka** závislého na přírodě, bojujícího proti hladu, nemocem a nepřítelům a oslavujícího svá božstva, s jejichž pomocí si vykládá existenci přírodních jevů, člověka a celého vesmíru. Tyto **projevy měly nejčastěji podobu veršovaných pokřiků s často opakujícími se slovy, stejnými slabikami a s pravidelným rytmem. Zařikadla, přísloví, pranostiky, magické a obřadní písně byly doplňovány zpěvem a tancem.**
- Nejstarší písemné památky byly vytvořeny orientálními kulturami, které zakládaly první státní zřízení (Mezopotámie, Egypt, Indie, Čína) v příznivých podmínkách (říční údolí, vhodné klima), kdy v Evropě „vládne pravěk“. **Potřebu písemných záznamů vyvolala potřeba správy zemí a s ní spojené vedení administrativních záznamů. Zpočátku byly zaznamenávány úřední, správní a náboženské dokumenty, které byly postupně doplněny o uměleckou literaturu, která vycházela z tradic ústní lidové slovesnosti.**

Mezopotámie

- centrum nejstarších civilizací
- původně obrázkové písmo, ze kterého se vyvinulo **klínové písmo**, písmo rozluštil v roce 1802 německý profesor G.F.Grotefendem
- **hliněné tabulky**, dochována **knihovna hliněných destiček v Ninive**
- nositelé první vzdělanosti byli Sumerové

Epos o Gilgamešovi – je považován za nejstarší dílo světové literatury (asi 1700 př.n. l.). Hrdinou je **bájný král města Uruk a jeho přítel, poločlověk Enkidu, prožívají spolu řadu dobrodružství při cestě za nesmrtelností, Enkidu umírá a Gilgameš se setkává se svým prapředkem, který jediný z lidí získal nesmrtelnost, neboť přežil potopu světa. Gilgamešovi se nepodaří vyplnit podmínky k získání nesmrtelnosti, navrací se do Uruku a nesmrtelnost získává svými skutky, spravedlivou vládou a záznamem svých dobrodružství.**

Části byly přežaty ***Židy do Starého zákona.***

Chammurapího zákoník – nejstarší zapsaný zákoník vytesaný do kamene, poukazuje na sociální rozdělení společnosti a tomuto odpovídající zákony, známé je úsloví „oko za oko, zub za zub“.

Egypt

- používají **obrázkové písmo – hieroglyfy** – rozlušťeno v 19.stol.*J.F.Champollionem*
- zápisy jsou na **papyru, hliněných destičkách a zdech staveb**
- **převažuje tzv. malé epika** – vyprávění, pohádky, přísloví, naučení

Vlastní životopis Sinuhetův – krátká **autobiografická povídka vysokého královského úředníka**, který musel uprchnout ze země, stal se úspěšným vojevůdcem, nový faraón mu udělil milost a umožnil návrat. **Věrohodně je zde zachycen život v Egyptě. Ve 20. století dílo přepracoval finský spisovatel Mika Waltari.**

Kniha mrtvých – soubor **náboženských textů ukládaných do hrobů, sloužily jako průvodce duší mrtvých v podsvětí.**

O dvou bratrech – považováno za nejstarší zaznamenanou pohádku .

Indie

- **nejstarší památky užívají jazyka sanskrt**, který je příbuzný s jazyky evropskými,
- společně tvoří jazykovou skupinu tzv. indoevropských jazyků
- kultura starověké Indie je výrazně **ovlivněna náboženstvím – hinduismem a později buddhismem**

Védy – náboženské texty, dochovány ve 4 sbírkách, ve kterých Indové velebili své bohy, kteří většinou byli zosobněním přírodních úkazů, dále zde **vyjadřovali své představy o světě a vesmíru.**

Mahábhárata – nejrozsáhlejší hrdinský epos světové literatury. Popisuje bratrovražedný boj mezi vládnoucími rody, je proložen pohádkovými legendami, bajkami, náboženskými a filosofickými texty. Významnou částí je učení Krišny.

Rámájana – Oslava života a činů prince Rámy, zamilovaného do krásné Sítý, kterou unese vládce démonů a kterou s pomocí opičího prince Hanumana vysvobodí. **Doplněno o báje ze života démonů a bohů, náboženská a mravní poučení.**

Čína

- zvláštní vývoj v důsledku **izolovanosti** od jiných center kultury
- čínské znakové písmo, které se používá dodnes
- vliv čínských nábožensko-filosofických směrů – taoismu, konfucianství

Knihy písni – sborník textů lidového původu (milostné, svatební, náboženské, pracovní, aj.), za vydavatele je považován filosof

Konfucius – zakladatel čínského náboženství **konfucianství** – stanovuje **normy pro lidské chování a řízení společnosti**. Své učení objasnil v knize ***Hovory*** – hovory učitele a jeho žáků, hledá **harmonický vztah mezi lidmi**, zdůrazňuje **podřízenost člověka zájmu společnosti**, zodpovědnost, laskavost, **úctu ke stáří**, panovníkovi a **předkům**.

Lao' c – zakladatel **taoismu** – **nabádá člověka ke splynutí s přírodou**. Dělení světa na **dobro a zlo**, které se musí vzájemně prolínat, aby byl svět v rovnováze. ***Knihy o cestě a ctnosti*** – 81 krátkých, člověk je bytost přírodní.

Hebrejská literatura

- písemnictví **Židů**
- jazyk **hebrejštiny a starší aramejštiny**
- **návaznost na literaturu z oblast Mezopotámie** (Židé odtud ve 4. tisíciletí přišli)

Starý zákon = hebrejská bible, **základní dílo židovského náboženství (judaismu)**. Je tvořen několika knihami, které jsou z menší části psány **aramejsky** a většina **hebrejsky**. Vznikají v rozmezí tisíce let **12. – 2. století př.n.l.**. Je dělen do **3 základních částí** – ***Tóra = Zákon*** (Pět knih Mojžíšových) – **vyličeno stvoření světa a člověka, příběhy Adama a Evy a jejich dětí, potopa světa, zmatení jazyků při stavbě babylonské věže, vznik národů, osudy jeho potomků, zajetí Židů v Egyptě a jejich vyvedení Mojžíšem, objevuje se zde Desatero** a jiná morální, etická a kulturní ustanovení. ***Knihy proroků*** – historické spisy **o židovských králich Davidovi a Šalamounovi a život a výroky židovských proroků**, kteří **předpokládají příchod spasitele, Mesiáše**. ***Spisy*** – soubor **židovské lidové slovesnosti**, **Knihy Job** – příběh člověka, který je pronásledován utrpením, ale zůstává spravedlivým a zbožným a Bůh ho nakonec zahrne dobrodiním, několik knih je připisováno samotnému králi Šalamounovi (nejznámější je **Píseň písni = svatební píseň**), obsahuje i jiné historické spisy.

- latinský překlad je ze 4. století (Itala)
- staroslověnský překlad je z 9. století (Konstantin a Metoděj)
- nejstarší český překlad je ze 14. století
- nejvyšší je z konce 16. století – Bible kralická

Řecká literatura

8.stol. – 1.stol.př.n.l., období starověku - antiky

- základ literatury římské a později evropských národních literatur, zdroj inspirace, zejména v době renesance, klasicismu, romantismu.

Homér – hrdinské eposy. *Íllias* – popis posledních dnů 10.roku trójské války, zachycuje příběh o Achillovi, který se mstí za smrt přítele Patrola a bojuje s Hektorem, synem trójského krále, na obou stranách zasahují bohové. *Odyssea* – dobrodružství krále Odyssea po skončení trójské války, desetileté bloudění, v důsledku nepřízně Poseidona, uniká jednookému obru Kyklopovi, kouzelnici Kirké, v závěru se navrácí na rodnou Ithaku ke své ženě Penelopé, v převlečení za nuzáka se vypořádá s jejími nápadníky a ujímá se opět vlády.

Ezop – *bajky* – příběhy, kde se zvířata a věci chovají jako lidé, v závěru je poučení.

- Ve starověkém Řecku jsou položeny **základy světového dramatu**, které vzniká v Athénách v **5. století př.n.l.**, vyvinulo se z oslav boha Dionýsa (bůh vína a veselí), sbor pěvců přednášel písně doprovázené tancem, z písní se **postupně vyvinulo drama nejprve tragédie, později komedie.**
- Divadlo se **hrálo v amfiteátrech** s vynikající akustikou, hráli **pouze muži**, za pomoci **masek** vyjadřovali charakter postavy

Aischylos – považován za **zakladatele řecké tragédie**, aby dosáhl větší dramatickosti přivedl na scénu **druhého herce**. *Oresteia* – řecká tragédie, zachycuje pomstu Oresteia, který zabíjí vrahy svého otce, vražda žádá nové potrestání, ale nakonec je osvobozen.

Sofokles – uvedl na scénu **třetího herce**. Král *Oidipus* – **vzor osudové tragédie, hlavní hrdina je pronásledován svým osudem a nepříznivou věštbou, nevědomky zabíjí svého otce a ožení se se svou matkou, čímž přivolá na Théby zkázu, oslepí se a odchází do vyhnanství.**

Euripidés – zaměřil se na **konflikty mezi lidmi, oblíbené jsou příběhy žen**, jejichž charakter dokázal dokonale vystihnout. *Médea* – **tragédie ženy, která opustila svou zemi a vůdcem argonautů, Íasonem, odešla do jeho země. Když ji Íason opustí pro jinou ženu, pomstí se mu Médea smrtí jejich dětí i jeho nové ženy a jejího otce.**

Aristofanes – je nejslavnějším **autorem komedií**, jeho dílo je spjata s událostmi politického a kulturního života Athén na sklonku 5.stol.př.n.l.. *Ptáci* – obraz ideální společnosti. *Mír, Lysistrata* - protiválečné satiry.

Herodotos – považován za „**otce dějepisu**“ skvělý vypravěč, věří v **zásahy bohů do života lidstva**. *Dějiny* – historie řecko – perských válek a odlišnosti mezi Asií a Evropou.

Thukydides – zakladatel **pragmatického dějepisectví, hledal a zachycoval příčiny, průběh a důsledky událostí**. *Dějiny peloponéské války* – konflikt mezi Spartou a Athénami.

Démostenes – nejslavnější řecký **řečník**, proslul svými útočnými projevy proti Filipu Makedonskému – tzv. *filipiky*.

Římská literatura

3.stol př.n.l. – 5.stol.n.l., období starověku (pozdní antiky)

- latinská tvorba
- zpočátku většinou nepůvodní, čerpá z **řecké literatury**

Plautus – **autor komedií ze všedního života, vytváří lidové hrdiny** – kuplíře, zamilované mladíky, vychloubačné vojáky, hrabivé nevěsty, prohnané otroky, kteří zpravidla ovlivní i šťastné rozuzlení. *Lišák Pseudolus* - otrok přelstí surového otrokáře a pomůže ke štěstí milencům. *Komedie o hrnci* - otrok ukradne lakotnému pánovi poklad, aby pomohl

mladým milencům – inspirace pro Moliera (Lakomec). Z jeho tvorby dále čerpal Shakespeare, Goldoni aj..

Caesar – vojevůdce, historik, autor historické prózy. *Zápisky o válce galské* – informace o tažení do Galie, které obhazuje, pro větší věrohodnost používá 3. osobu jednotného čísla, podává zprávy o tamějším životě, prostředí a zvycích, vyzdvihuje své zásluhy na vítězství. *Zápisky o válce občanské* – zachycuje rozpad prvního triumvirátu a své boje s Pompeem, ospravedlňuje své činy.

Vergilius – obhazuje vznik císařství a vládu císaře Augusta, který podporoval literaturu. *Zpěvy pastýřské* – 10 básní opěvujících venkovský způsob života – venkov je ideálem světa bez válek, plný porozumění a krásy. *Zpěvy rolnické* – naučný spis pro zemědělce a hospodáře, obdiv k venkovu a nezkaženému životu v přírodě. *Aeneis* – hrdinský epos (vliv Homéra), líčí bloudění trójského hrdiny Aenea, který uprchl z horů Tróji a hledá nový domov, přichází na Apeninský poloostrov, k ústí řeky Tiber, kde poráží domorodé obyvatelstvo a zakládá novou vlast, jeho potomci, Romulus a Remus, zakládají Řím.

Ovidius – považován za nejlepšího římského básníka, který dožil ve vyhnanství daleko od Říma, v oblasti Černého moře. *Lásky* – milostné básně inspirované láskou ke Korině. *Listy heroin* – milostné dopisy milenek a manželek velkých antických hrdinů. *Umění milovat* – praktické rady mužům a ženám, jak získat a udržet lásku, obsahuje i všeobecné rady vztahující se ke společenskému chování. *Proměny* – básně inspirované antickými bájemi, příběhy jsou spjaté s motivy proměny (Caesar se mění v kometu, Narcis v květinu, obr Atlas v pohoří, aj.) častým námětem je láska, básně jsou řazeny chronologicky. *Kalendář* – naučné dílo o římských svátcích, slavnostech, zvycích a obřadech. *Žalozpěvy* – básně z vyhnanství, vyjadřují smutek, stesk po domově a touhu vrátit se.

Tacitus – historik, *Germania* - o životě Germánů, zmiňuje se o kmeni Bójů a jejich území Bohemia – 1. zmínky o našem území.

Petronius – poradce na dvoře císaře Nera. *Satirikon* – satirický román, dochován ve zlomcích, nejznámější část – *Hostina u Trimalchiona* – obraz jeho doby, kritika záporných vlastností, obraz omezenosti a povýšenosti zbohatlíků.

Středověká literatura

5.stol.n.l.(rozpad římské říše) – konec 15. stol.(objevení Ameriky), období středověk

- základní ideologií středověké Evropy je křesťanství, které ovlivňuje myšlení i umění. Výhradní postavení má církev, školy a knihovny vznikají při kláštorech, církevní učení udržuje lid v poslušnosti a odůvodňuje společenské rozdělení (trojí lid – duchovenstvo, páni a poddaní)
- nejčastějším námětem v kultuře je křesťanství

Latinská tvorba

- literatura spjatá s křesťanstvím
- základem je *Bible* – dvě části Starý a Nový zákon.

Nový zákon – je psán řecky, z doby 1. – 2.stol n.l., základ křesťanství, skládá se z několika knih, které jsou rozděleny do 4 částí : 4 evangelia – Matoušovo, Markovo, Lukášovo a Janovo – vyprávějí o životě Krista, o jeho učení, o umučení a vzkříšení.

Skutky apoštolů – o působení Kristových žáků, o rozvoji křesťanství.

Epištoly – 21 listů věřícím, jejichž autory jsou Kristovi žáci – Pavel, Jakub, Petr, Jan, Juda.

Apokalypsa – zjevení sv.Jana, obraz konce světa a posledního soudu, předpověď příchodu Krista a božího království.

- vznikají legendy – příběhy ze života svatých, jejich zázračné skutky a mučednická smrt. Soubor středověkých legend – *Legenda aurea* (Zlatá legenda)
- náboženská obřadní dramata – tzv.oficia – dramatizace některých výjevů ze života Krista – zvláště události spjaté s dobou Velikonoc a Vánoc. *O třech Mariích*

Literatura v národních jazycích

- od 5.století se formují národní jazyky
- **hrdinský epos** – příběh s bohatým dějem, idealizuje hrdinu, který je vzorem středověkého rytíře – statečný, ochoten obětovat život pro krále a pro vlast, věrný, čestný. **Eposy jsou inspirací pro fantasy literaturu.**

Beowulf - 7. -8.stol., **Anglie**, hlavní hrdina bojuje s vodním netvorem a jinými příšerami, když porazí ohnivého draka, musí podle předpovědi zemřít.

Píseň o Rollandovi – 12.stol., **Francie**, součást tzv.**Královského cyklu**, zachycuje rytířské hrdinství a statečnost Rollanda, rytíře Karla Velikého, který padne v boji s pohanskými Saracény.

Píseň o Cidovi – 12.stol., **Španělsko**, hlavní hrdina Rodrigo de Vivare – válečník věrný svému králi je falešně obviněn a vyhnán, vyznamenává se v boji s Maury a pomstí zneuctění svých dcer.

Píseň o Nibelunzích – 13.stol., **Německo**, Nibelungové = skřítci, kteří střeží poklad, tento poklad získává hlavní hrdina eposu, Siegfried, je úkladně zavražděn a jeho žena připraví vrahům krutou pomstu.

Edda – 13.stol., skandinávský epos, vychází z lidové slovesnosti Vikingů.

Slovo o pluku Igorově – 12.stol., Rusko, boje knížete Igora, vládce Kyjevské Rusi, s kočovnými kmeny mongolských Polovců.

- **rytířské romány** – obdoba eposů

Alexandreida – 12.stol., v **mnoha jazycích**, oblíbené vyprávění o skutcích makedonského krále Alexandra Velikého, zobrazen jako ideál středověkého vládce.

Bretaňský cyklus – příběhy o rytířích krále Artuše, rytířů kulatého stolu, čaroděje Merlina, hledání sv.grálu, původní autoři keltští Druidové.

Tristan a Isolda – keltská lidová pověst o lásce, rytíř Tristan má přivést svému strýci nevěstu, zlatovlasou Isoldu, Tristan a Isolda se do se zamilují poté, co vypijí kouzelný nápoj lásky. Po mnoha útrapách oba umírají.

- **dvorská lyrika** – středověký kult ženy a rytíře, který vystupuje jako její ochránce a opěvuje její krásu, věrnost. Autoři těchto písní ve Francii se nazývají trubadúři, v Německu minnesaengři
- **měšťanská literatura** – komedie, satira, autoři z řad studentů, kritika společnosti a lidských vlastností, oblíbené jsou bajky – **Román o Lišákovi** - chytrý lišák, který přelstí svého strýce vlka.

balada – příběhy o hrdinech, kteří jsou na straně chudých, které chrání před zlovůli pánů, vznikají zejména ve Skotsku a Anglii, např. o **Robinu Hoodovi**

cestopisy – **Marco Polo** – **Milion** – 13.stol. putování po východní Asii a Číně.

Cesty pana Mandevilla – 14.stol.- fiktivní spis o cestách do exotických zemí Afriky a Asie.

historické texty a kroniky - **Kronika Fredegarova** - dějiny Franků, zmiňuje se o Sámově říši.

2. Česká literatura od nejstarších dob do 15. století

Charakteristika doby

- prvním státním útvarům na našem území byla **Velkomoravská říše** (9. – počátek 10. století). Říše se musela bránit útokům ze strany Francké říše, posilu hledá kníže **Rastislav** u **byzantského císaře** Michala III., který r. **863** vysílá na Velkou Moravu poselstvo Konstantina a Metoděje, což je spjata s **rozvojem staroslověnského písemnictví**
- po zániku Velkomoravské říše se centrem dění na našem území stává **přemyslovské knížectví** ve středních a západních Čechách, jehož představitelé **hledají oporu u německých knížat**, což je spjata s **rozvojem latinské tvorby**
- **největší rozvoj** kultury na našem území je **spjat s vládou Karla IV.**, který zakládá nejstarší středoevropskou universitu (1348), jeho vláda **spjata s rozkvětem české literatury**

Staroslověnské písemnictví.

- **Staroslověnština** – nejstarší spisovný slovanský jazyk, vytvořený **Konstantinem a Metodějem na základě makedonského nářečí** starobulharského jazyka. Postupně se rozšířil z Velké Moravy do ostatních slovanských zemí, kde se dále přizpůsoboval místnímu prostředí
- **hlaholice** – nejstarší slovanské písmo, vytvořené **Konstantinem na základě malých písmen řecké abecedy**, vyvinula se z ní **cyrilice a ta se stala základem pro azbuku**, písmo, které používají Rusové, Makedonci, Bulhaři, Ukrajinci aj.

Konstantin s Metodějem obhájil před papežem používání staroslověnštiny jako liturgického (bohoslužebného) jazyka vedle latiny a hebrejštiny. Metoděj byl vysvěcen na prvního moravského biskupa a až do své smrti působil v nově zřízeném arcibiskupství se sídlem na Velehradě. Po jeho smrti byli stoupenci slovanské liturgie donuceni odejít do přemyslovských Čech (Sázavský klášter), na Kyjevskou Rus, do Panonie a na Balkán. Konstantin zůstává v Římě, vstupuje do kláštera a přijímá církevní jméno Cyril.

- Staroslověnské písemnictví se pokusil obnovit Karel IV. Ve 14. stol., když založil klášter Na Slovanech (Emauzy)

Konstantin – Proglas – předmluva k překladu bible, obhajoba práva národa na srozumitelný jazyk náboženský i kulturní, umělecký.

Tvorba obou bratrů : Paterik – vyprávění o církevních otcích. Zákon sudnyj ljudem – soubor práva pro laiky. Nomokánon – soubor právních spisů pro církev. Překlad většiny bible – větší měrou zřejmě dílo Metodějovo. Misál, Breviář – soubory bohoslužebných textů, modliteb, duchovních písní, aj.

Tvorba žáků – Panonské legendy – dvě části: Život Konstantinův – obhajoba práva na slovanskou liturgii. Život Metodějův – více historický, zachycuje spory s německými biskupy a události na Velké Moravě do Metodějovy smrti (r. 885). Život sv. Václava – 10. století, prostý styl, napsán krátce po Václavově smrti. Pražské hlaholské zlomky – soubor modliteb.

Latinská tvorba

- **rozvíjí se od poloviny 10. století pod vlivem západní kultury**, zvláště po zřízení pražského biskupství (973)
- **do 11. století se prolíná s literaturou staroslověnskou** (centrum Sázavský klášter)
- **od konce 13. století se prolíná s literaturou českou**

- vznikají zejména **legendy o českých svatých**, mají za úkol upevnit křesťanství v zemi a získat slávu v zahraničí

Kristiánova legenda (Život a umučení sv.Václava a jeho báby sv.Ludmily) – datována do konce 10. století, zachycuje počátky českého státu, staví se na obranu staroslověnské literatury.

Verše o utrpení sv.Vojtěch – 11.stol., o životě posledního Slavníkovce, který se stal druhým pražským biskupem a zemřel při misii v Prusku.

Dále vznikají **legendy o sv. Ludmile, sv. Prokopovi.**

- objevují se i první dějepisná díla, zejména **kroniky** (důraz je kladen na fakta, události jsou chronologicky řazeny)

Kosmas - Kronika česká – 12. stol., autor děkan svatovítské kapituly. Kronika zachycuje české dějiny **od mýtických počátků až po Kosmovu smrt (1125)**. Je rozdělena do tří knih, z nichž první pojednává o nejstarších dějinách, druhá končí v roce 1092, třetí líčí autorovu současnost. Vyzdvihuje upevnění křesťanství za vlády Přemyslovců. Čerpá z ústní lidové slovesnosti, z vlastních zkušeností, z písemných pramenů z antiky a středověku. Text je prokládán vtípnými příběhy, úvahami, citacemi z antických autorů. Kronika je psána prózou, je prokládána verši. Kronika je věnována prvnímu a druhému pražskému biskupovi – Dětmar, Vojtěch.

Pokračovatelé Kosmovi – dovedli kroniku do konce 12.století - Mnich sázavský, Kanovník vyšehradský, Jarloch, Vincencius.

Zbraslavská kronika – 14. stol., má dva autory : **opat Ota, Petr Žitavský**, i zde je próza prokládána verši.

Karel IV. - Vita Caroli – 14.stol., autor zachycuje události ze svého života, používá 1.osobu množného čísla, autobiografii nedopsal sám, po nástupu na císařský trůn panovník končí s psaním a dílo dokončuje někdo z jeho okolí.

Česká literatura

- většina českých památek byla určena pro poslech
- převažují verše
- tvorba je zlomkovitá
- autoři jsou anonymní
- díla mají cizojazyčné předlohy
- počátky česky psané literatury spadají do 10. -12.stol., kdy se **v latinských textech objevují česky psané poznámky tzv. glosy = vpisky** (většinou na okrajích řádků rukopisných textů), které vysvětlují některá slova či slovní spojení, je na nich patrný vliv staroslověnštiny. Nejznámější je glosa v zakládající listině litoměřické kapituly a darování půdy a poddaných.

K nejstarším dokladům českého písemnictví patří **písně** : **Hospodine pomiluj, ny** - 1. česká duchovní píseň, patrné **vlivy staroslověnštiny**, někdy je připisována sv.Vojtěchovi, **prosba o mír a úrodu, jednoduchá forma**

Svatý Václav, vévodo české země – 2. česká duchovní píseň, vznikla na přelomu 12. a 13. století, **slavnostní a válečná píseň**, Václav je **zobrazen jako patron české země**, rytíř, původně se skládala ze tří slok, které byly doplněny o dalších šest. **Karel IV. ji zařadil do korunovačního řádu českých králů.**

světská rytířská epika – Alexandreis – rytířský veršovaný epos z přelomu 13. a 14.století, **oslavující Alexandra Makedonského jako ideálního středověkého panovníka**, autor je anonymní, byl inspirován německou a latinskou versí Alexandreidy. Epos se dochoval v 9 zlomcích.

Kroniky – Kronika česká tak řečeného Dalimila – počátek 14. století, **nejstarší česky psaná kronika, autor je anonymní** (patrně nižší šlechtic, vlastenec), kanovníkovi Dalimilovi

Meziříčskému přisoudil autorství omylem Václav Hájek z Libočan na konci 16.století. **Kronika popisuje české dějiny od nejstarších dob (příchod praotce Čecha) poč. 1311 (korunovace Jana Lucemburského na českého krále). Je psána veršem, není tak historicky věrohodná jako Kosmova kronika, ale pro své vlastenectví a protiněmecké zaměření (pověst o Oldřichovi a Boženě) se stala oblíbenou kronikou v dobách národního ohrožení (po r. 1620).**

Legendy – Legenda o sv.Prokopu – 14. stol., je přebásněním starší latinské legendy zachycující život sv.Prokopa, opata Sázavského kláštera, je psána prostým, srozumitelným jazykem na způsob kroniky, oslavuje protiněmecký postoj a slovanskou liturgii. Legenda o sv.Kateřině – 14. stol., královská dcera přijme křesťanství a ve snu se zasnoubí s Kristem, odmítne se provdat za pohanského císaře, 50 pohanských učenců obrátí na křesťanskou víru, pro svou víru je umučena. Legenda je psána veršem a pravděpodobně vznikla na přání Karla IV., jehož patronkou byla sv.Kateřina.

Zábavná próza – Tristan a Isolda - příběh o osudové lásce . Trojánská kronika – o trójské válce, velmi oblíbený příběh, tato kniha se stala první vytištěnou knihou na našem území, byla vytištěna v polovině 15. stol. v Plzni. Štífríd a Brunvík – o získání erbu českých králů. Milion – překlad cestopisu Marca Pola.

Drama – Mastičkář – zlomek středověké velikonoční hry, která se odehrává v lidovém prostředí, na tržišti, kde tři Marie kupují mast pro balzamování Kristova těla u podvodného prodávče. Anonymní autor využívá satiry, paroduje biblické události, používá hovorový, místy i vulgární, jazyk.

Sociální satira žakovská tvorba – blízká lidovému prostředí. Píseň veselých chudinů – o neutěšených sociálních poměrech a nutnosti žebrot. Podkoní a žák – hospodská hádka a rvačka panského sluhy a studenta o přednostech jejich stavu, ale odhaluje bídu obou. Hradecký rukopis – soubor 3 skladeb sociální satiry, která kritizuje světské i církevní nedostatky soudobé společnosti, obsahuje : Desatero kázání božie – obraz středověké společnosti, prohrěšky všech proti Desateru. Satiry o řemeslnících a konšelích – morální nedostatky ve středověké společnosti a jejím životě, kritizuje nepoctivost, podvody, ziskovost a neschůplivost, hrozí peklem. Bajka o lišce a džbánu – veršované exemplum (krátké vyprávění s poučením).

Filosofická próza – Tkadleček – spor mezi Tkadlečkem, učenec, a personifikovaným Neštěstím, příčinou je nevěra jeho milé. Úvaha o svobodě , o síle osudovosti a zla, myšlenkově náročný text, složitý styl. Spor duše s tělem – duše, obviňuje tělo z jejího týraní, neboť je hříšné a duše musí po smrti za jeho hříchy pykat.

Alegorie – Nová rada – Smil Flaška z Pardubic – zvířecí alegorie, psána při nástupu Václava IV. na trůn, vystupuje zde jako nový král zvířat, lev, kterému přichází jeho poddaní složit slib věrnosti a zároveň mu radí, jak vládnout. Každé zvíře mu radí podle svých vlastností – sova = moudrost, páv = pýcha, přepych, pes = věrnost, dobré rádky, medvěd = pohodlnost, dobré jídlo, odpočinek, aj.

3. Literatura doby husitské

Charakteristika doby

konec 14. stol. – 15. století

- reaguje na aktuální skutečnosti
- česká tvorba definitivně vítězí nad tvorbou německou a latinskou
- oblíbenými žánry jsou **duchovní písně, satiry, kroniky, kázání a traktáty** = středověké odborné pojednání na téma náboženství, filosofie i z jiných oborů, **postily** = sbírka kázání
- převládá prostá a srozumitelná forma
- slouží k šíření revolučních myšlenek
- jedná se spíše o dobu úpadku kultury a vzdělanosti
- některé křesťanské památky jsou v této době zničeny
- hlavním námětem je kritika stavu církve a snaha o její nápravu podle vzoru bible
- **zvláštní postavení měla bible**. Stala se v této době **nejčtenější knihou**, prostým lidem sloužila jako čítanka, učencům jako zdroj náboženské argumentace.

k této době se navrácí řada českých autorů, zejména v době národního obrození **F. Palacký** obdivuje toto období, idealizuje tuto dobu (věnoval husitství jeden díl svého díla o českých dějinách – *Dějiny národa českého v Čechách i na Moravě*). Husitství je i častým tématem v tvorbě **J. K. Tyla, S. Čecha**, aj.

Husovi předchůdci

poslední třetina 14. století

- kazatelé usilující o nápravu společnosti

Konrád Waldhauser – německý kazatel, do Čech přichází na pozvání Karla IV., kázal latinsky a německy, vyzýval bohaté k pomoci chudým, *Postila studentům*.

Jan Milíč z Kroměříže – byl notáře Karla IV. a kanovníkem pražské kapituly, z královské kanceláře odešel a vzdal se i církevních hodností, svůj majetek rozdělil chudobným a založil tzv. Jeruzalém, kde převychoval lidi z okraje společnosti. Svá kázání vedl v latině a němčině, ale především česky. **Důraz kladl na bibli**, která je nadřazená všem církevním autoritám. Byl značně radikální a měl značný vliv na chudinu. *Knížky o Antikristovi* – hledá důvody morálního úpadku společnosti, který nachází v majetku a touze po moci (za Antikrista označil Karla IV., který finančně podporoval církev, čímž podporoval její úpadek, své názory byl nucen odvolat).

Matěj z Janova – působil na universitě, zřejmě se podílel na založení Betlémské kaple. Ve svém učení se snažil vysvětlit křesťanství a bibli – *Pravidla Starého a Nového zákona*.

Tomáš Štítný ze Štítného – zchudlý šlechtic z jižních Čech. Je tvůrcem jasného, osobitého výkladového stylu. **Píše česky. Jeho díla jsou výchovná a mravoučná.** Soudobou vzdělanost zpřístupňoval širokým vrstvám. *Knížky šestery o obecných věcech křesťanských* – sborník traktátů, o věrouce, o zásadách dokonalého života. *Řeči besední* – náboženské a filosofické texty, mají formu rozhovoru otce s dětmi o Bohu, stvoření světa aj. *Řeči nedělní a sváteční* – výklad čtení na neděle a svátky, náhrada kázání, výklad části evangelia.

Období příprav husitského hnutí

Jan Hus

- narodil se v **Husinci u Prachatic**, vystudoval artistickou bohosloveckou fakultu, v roce 1400 byl vysvěcen na kněze. **Působil jako universitní mistr, po roce 1409 (vydání Dekretu kutnohorského) se stal rektorem university, od roku 1402 kázal, převážně česky, v Betlémské kapli. Odsuzoval prodej odpustků a poukazoval na**

rozmařilý život církve a na život duchovních i světských pánů, jenž nebyl v souladu s „božím zákonem“ Hus byl dán do klatby a nad městem byl vyhlášen interdikt (zákaz konání církevních obřadů – svatby, křty, pohřby). Hus odchází z Prahy a káže lidu pod širým nebem na Kozím hrádku a na hradě Krakovec. V roce 1414 byl vyzván císařem Zikmundem, aby své učení obhájil před církevními hodnostáři na církevním koncilu v Kostnici. Svě učení ani přes nátlak neodvolal, trval na své pravdě, a tak byl odsouzen jako kacíř k smrti upálením. Byl upálen 6.7.1415 v Kostnici a jeho popel byl rozprášen do Rýna. Na jeho učení měly názory anglického reformátora Johna Wycliffa, který usiloval o nápravu církve a mravů.

Latinské spisy, určené učencům :

O církvi – latinský spis, soubor reformních Husových názorů, církev má být společenstvo těch, kteří jsou předurčeni ke spasení, hlavou církve je Kristus, nikoli papež.

O šesti bludech - latinský spis, vyslovuje své názory na víru.

O pravopise českém – latinský spis, navrhuje zjednodušení českého pravopisu, spřežky (používá je polština) nahradil diakritickými znaménky (čárky, háčky), odstranil tzv. archaismy (stará slova) a počesťoval německá slova.

České spisy, určené pro lid :

Výklad Viery, Desatera a Páteře – výklad tří základních modliteb (Věřím v Boha, Desatera a Otčenáše), úvahy o mravním životě.

Knížky o svatokupectví – ostrá kritika církve, jejich představitelů, jejich obohacování, vybírání poplatků, prodávání církevních úradů, prodej odpustků, vybírání poplatků za církevní obřady.

Postila - výklad svatých čtení nedělních .

Dcerka – návod k správnému životu žen a dívek.

Listy z Kostnice – otevřené dopisy přátelům a stoupencům jeho učení, formuluje své názory, obhajuje učení.

Literatura v době husitských bojů

15.století

Jistebnický kancionál – zpěvník husitských písní duchovních i válečných, např. *Ktož jsú boží bojovníci, Povstaň, povstaň, veliké město pražské*

Žižkův vojenský řád – vysoké morální požadavky, pro všechny bez rozdílu postavení.

Budyšínský rukopis – 3 veršované skladby proti Zikmundovi : *Žaloba Koruny české, Porok (= výtka) Koruny české* – ostré odmítnutím Zikmunda za českého krále. *Hádání Prahy s Kutnou Horou* – spor husitské Prahy a katolické Kutné Hory.

Vavřinec z Březové Pocházel z vesnice nedaleko Kutné Hory. Husitská kronika — zachytil události let 1414 až 1421, stojí na straně umírněných pražských husitů. Píseň o vítězství u

Domažlic — latinská báseň oslavující slavné husitské vítězství

Petr Chelčický Jihočeský zeman, obhajoval chudobu, odmítal vzdělání, prosazoval myšlenky neodporovat zlu násilím . O trojiem lidu – pojednání, v němž odsuzuje rozdělení společnosti na stavy – tzv. trojí lid - proti němu staví bibli a učení o rovnosti všech lidí před Bohem. O boji duchovním – odmítl i spravedlivou válku, jediným možným bojem je duchovní zápas s ďáblem a snaha o převýchovu. Sieť viery pravé – motiv z evangelií o zázračném rybolovu apoštola Petra, síť je symbol víry, hříšníci (panovníci, papež a jiní duchovní síť trhají) a jsou předurčeni k záhubě. Postila - názory na ideální církev, společnost. Učení Chelčického mělo vliv na vznik nové církve - jednoty bratrské (1457).

Václav Šašek z Břkova – Deník (Krátké a utěšené popsání cesty a putování) – cestopis o cestě českého poselstva vyslaného králem Jiřím z Poděbrad po západní Evropě (v 19.století inspirace pro A.Jirásků k napsání knihy *Z Čech až na konec světa*).

4. Renesance a humanismus v Evropě

Charakteristika doby

počátek 14.století – počátek 17.století

- v období pozdního středověku se začal proměňovat pohled na svět, na hodnoty a ideály života.
- Vzrůstal i zájem o umění antického Říma
- **Obliba antiky a hledání nového životního stylu vedly v Itálii ve 14.století ke vzniku nového kulturního a uměleckého slohu, zvaného *renesance* = znovuzrození, obrození.** Epochu renesance chápeme jako kulturní a historické období znovuzrození estetického ideálu a životních měřítek antiky a na tomto ideálu založeného nového renesančního umění, literatury, filosofie, a přírodních věd .
- Nástup renesance je charakterizován i **rozvojem řemeslné výroby a vznikem prvních manufaktur, velkými námořními objevy, rozšiřováním mezinárodního obchodu, peněžnictví .**
- **Objev knihtisku (1445), o nějž se zasloužil *Johanes Gutenberg* , a následné zlevnění knih umožnily rozvoj vzdělání a oblibu literatury. Knihy vytištěné do roku 1500 – inkunábule (prvotisky)**
- Důraz je kladen na světskou stránku života a na lidský rozum, který je považován za měřítko při poznávání světa – víra v lidské schopnosti
- **Renesanční lidé si váží světa, který je obklopuje, odvracejí se od víry v posmrtný život.**
- **Ve středu zájmu stojí člověk – vznik nové filosofie – *humanismu*, v jehož zájmu stojí zkoumání člověka, zdůrazňují lidskou důstojnost, schopnosti a vlastnosti, právo na svobodné rozhodování.**
- Vznikají nové vědní obory, rozvíjí se fyzika, chemie a botanika, rozvoj lékařství umožnila anatomie (veřejné pitvy), výklad světa změnila a agronomie – postupné prosazení heliocentrismu (M.Koperník, G.Bruno, G.Galiley, J.Kepler), vzkvétala i alchymie a astrologie.
- Renesanční lidé si velmi **vážili umění** – nacházeli v něm největší dokonalost. Výtvarné umění – ***Leonardo da Vinci*** (malíř, sochař, architekt, vědec, spisovatel), ***Michelangelo Buonarroti , Raffael Santi, Donatello, Hieronymus Bosch, Albrecht Dürer***

Italská literatura

Dante Alighieri

- Již v dětství se zamiloval do **Beatrice** de Portinari, která se stala **jeho celoživotní láskou a inspirací.**
- **Dante se zúčastnil politického života, hájil měšťanské svobody proti papežovi, byl odsouzen k doživotnímu vyhnanství – žil převážně ve Veroně a Ravenně.**

Božská komedie – alegorická básnická skladba.100 zpěvů je rozděleno do tří částí :**Peklo, Očistec, Ráj.**V prvním zpěvu **zabloudil básník v temném lese** (alegorie světa) a **snaží se dostat ne sluncem ozářenou horu** (symbol štěstí).V jeho pouti mu brání **pardál, lev a vlčice** (symboly rozkoše, pýchy a lakoty). **Na pomoc mu přichází Vergilius, provází jej peklem a očistcem.** Peklo je tvořeno 9 stupňovitými kruhy, dole se trestají těžké hříchy, výše lehké – vítá ho zde **Homér**. **Na dně sídlí Lucifer.** **Básník se během putování setkává s mnoha přáteli i odpůrci, vladaři i filozofy.**Očistec má podobu **ostrova s horou.** Má sedm pásů očistce, které značí 7 hlavních hříchů. **V rajském lese se Danta ujímá Beatrice** (symbol nadpozemské dokonalosti, čistoty a pravdy). **Vyčítá mu hříchy, Dante uznává své hříchy a je**

očištěn vodou z říčky Eunoé. V dalších zpěvech prochází 9 sférami blažených. Největší postou je setkání s Bohem, který mu vnáší do duše pocit nejvyšší blaženosti. Sv. Bernard mu vysvětluje učení křesťanství. V eposu najdeme postavy antické – Ovidius i křesťanské – Kain, Mojžíš, archanděl Gabriel, Satan, ale i mnoho Dantových současníků Přemysl Otakar II., Václav II.

- Je autorem i děl vědeckých a filosofických.

Francisco Petrarca

- Studoval práva a teologii v Itálii a ve Francii. Podnikl pro něho řadu cest po Evropě, kterých využil pro pátrání po starých rukopisech a dalších památkách. Znal se s Karlem IV., roku 1336 se stal hostem na jeho dvoře v Praze.
- Vliv na jeho tvorbu měla láska k mladičké florentinské šlechtice Lauře, stala se jeho celoživotní inspirací, i když ji spatřil pouze jednou či dvakrát, zemřela za morové epidemie. Verše věnované této dívce ohromily společnost svou vroucností, citlivostí. Po celá století sloužily jako vzor milostné poezie.
- Na římském Kapitolu byl korunován za krále básníků.

Zpěvník – soubor lyrických básní, které vznikly v rozmezí 30 let autorova života. Jsou psány hovorovou italštinou. Téměř celé dílo tvoří milostné básně, 24 básní je náboženských a politických. Básně jsou věnovány autorově nenaplněné lásce – paní Lauře. Básník obdivuje svou lásku pro její skromnost, ušlechtilost, laskavost, chvílemi ji vnímá jako nadpozemskou bytost, zároveň se soustřeďuje na rysy reálné, opěvuje její fyzickou krásu, roztomilost, cítí se i zraňován jejím odmítáním.

Giovanni Boccaccio

- Věnoval se diplomacii, ale především literární činnosti. V latinsky psaných spisech poprvé souhrnně zpracoval antickou mytologii a pokusil se o první zeměpisný slovník.

Dekameron – cyklus 100 + 1 povídek spojených rámcovým příběhem. Jednotlivé historicky vypráví v 10 dnech 7 žen a 3 muži. Pobývají na venkovském sídle, kam roku 1348 uprchli z Florencie před morovou nákazou. Příběhy různých námětů jim poskytují zábavu a krátí čas. Většinu námětů pro své novely převzal autor ze zdrojů latinských, francouzských, italských a z lidové slovesnosti. Z příběhů vyzařuje optimismus, sebevědomí, radost ze života, lásky. Každá z povídek je ukončena pointou s poučením. Italština tohoto díla se stala vzorem spisovného jazyka.

Francouzská literatura

François Villon

- Pocházel z chudé rodiny, jméno získal podle kněze, svého vychovatele. Vystudoval universitu v Paříži, ale vedl nevázaný život, stýkal se s pařížskou spodinou a podsvětím, kradl, dopouští se dokonce zabití, po zmírnění trestu z oběšení na vyhnanství z Paříže po něm mizí všechny stopy. Jeho talent mu zajistil odbívání a přízeň vyšší společnosti – včetně krále – uchránili ho před smrtí. Způsob života se stal trvalou inspirací jeho veršů, vyjádřil dokonale pocity člověka ocitajícího se na kraji společnosti. Pro své provokativní verše bývá řazen po bok prokletých básníků 19. století.

Odkaz (Malý testament) – satirické rozloučení s přáteli a Paříží.

Závěť (Velký testament) – básně o pomíjivosti a bídě lidského života, o strachu ze smrti, lítosti nad ztraceným mládím, o nespravedlivosti.

- Jeho život inspiroval řadu umělců – J. Loukotová: Navzdory básník zpívá, V+W: Balada z hadrů

Francois Rabelais

- Na přání otce se stal mnichem, hrubé klášterní prostředí a touha po vzdělání ho přivedly k dalšímu studiu a povolání lékaře. K psaní románu ho přiměl nedostatek finančních prostředků

Gargantua a Pantagruel - pětidílný román o obrech. Inspirací bylo lidové vypravování. Parodie na středověké rytířské romány, přináší postřehy ze současného života, objevuje se ostrá satira na poměry v církvi, kláštřech, školství a soudnictví. Španělská literatura

Španělská literatura

Lope de Vega

- Získal hodnotné vzdělání, žil hekticky, bouřlivě. Vytvořil bezpočet literárních děl nejrůznějších žánrů. Připisuje se mu na 2000 her, mnohé z nich vytvořil během 24 hodin.

Ovčí pramen - zpracovává skutečnou událost, vítěznou vzpouru vesnice, její jméno je názvem hry, proti tyranskému šlechtickému hodnostáři, ten svévolně překazí svatbu, ztýrá ženicha a zneuctí nevěstu, vystoupí dokonce proti králi, vesničané jej zabijí. Při vyšetřování nikdo z vesničanů, i přes mučení, neprozradí jméno vraha, král jim jejich čin promíjí.

Miguel de Cervantes Saavedra

- Odešel do Itálie, kde vstoupil do armády a bojoval proti Turkům, po těžkém zranění mu ochrnula ruka. Při návratu do Španělska byl zajat a prodán do otroctví do Alžíru, jeho pokusy o útěk skončily neúspěšně, a tak se domů vrátil po pěti letech, kdy se jeho příbuzným podařilo sehnat peníze na výkupné. Ani poté se mu příliš nedařilo, ocitl se dokonce ve vězení, byl vyobcován z církve.

Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha – dvoudílný román, ve kterém vytvořil tragikomickou postavu ztělesňující rozpory mezi realitou a ideály. Don Quijote, zchudlý šlechtic, podlehně četbě rytířských románů, pomátne se na rozumu. Zapřísáhne se obnovit rytířskou slávu a vydává se do světa za dobrodružstvím. Cestou se dává hospodským pasovat na rytíře. Útočí na větrné mlýny, které považuje za obry, stádo ovcí považuje za nepřátelské vojsko. Jeho přítel, rytíř Carrasco, ho donutí k návratu domů. Klidný život ho ubíjí, steskem po dobrodružství onemocněl a pochopil, jak marné bylo jeho snažení. Zemřel, ale jeho nástupcem se rozhodl stát sluha Sancho. Don Quijote se stal vzorem lidskosti, touhy po lepším světě.

- Román se stal inspirací pro mnohé autory – Dostojevskij : Idiot, Dyk : Zmoudření Dona Quijote, Flaubert – Dva písáři

Anglická literatura

Geoffrey Chaucer

- Dostal se do Itálie, kde poznal dílo průkopníků renesance. Ve své tvorbě se nechal inspirovat hlavně Boccacciovým Dekameronem, jehož obdobou měly být veršované povídky.

Canterburské povídky – v díle se střídají vyprávění poutníků, mezi nimiž jsou zastoupeny všechny vrstvy středověké společnosti, směřujících k hrobu světce Tomáše Becketa do Canterbury. Vedle hrdinské povídky se objevují legendy, parodie rytířských románů, frašky.

William Shakespeare

- * 1564 , †1616
- Jeho životě se ví málo, narodil se ve Stradfordu nad Avonou, v 18 letech se oženil, na konci 16.století odchází do Londýna, kde záhy vyniká jako herec a dramatik. Stává se spolunajitelem jedné z nejlepších divadelních společností.Konec života prožil opět v rodném městě.
- Jeho dramatickou tvorbu tvoří 37 her.
- Většina komedií má spletitý a leckdy až neuvěřitelný děj, vítězí v nich láska a spravedlnost, hlavní hrdinky, které jsou rázné a cílevědomé představitelky renesančních představ o svobodném člověku.
- V historických hrách zpravidla vystupují jako hlavní hrdinové angličtí panovníci, jejichž postavy stvořil podle dobových kronik.
- Ve svých tragédiích se snažil zobrazit lidské vášně a city. Jejich hrdinové často představují složitou a často rozporuplnou povahu.
- Překladatelé do českého jazyka – J.V.Sládek, M.Hilský

Tragédie :

Romeo a Julie – příběh nešťastně končící velké lásky vzdorující rodovým svárům.

Othello – příběh o nesmyslné žárlivosti a závisti.

Macbeth – touha po moci , která se neštítí ani vraždit.

Král Lear – příběh o hlouposti, podlosti a neupřímnosti, problematika vztahu otce a dcer.

Hamlet – touha pomstít vraždu otce přivádí hlavního hrdinu na pokraj šílenství, díky své nedůvěře a tvrdohlavosti ztrácí přátele a nakonec umírá.

Historické hry :

Richard III. – zachycení cesty na trůn přes řadu vražd

Jindřich IV., Jindřich VI., Král Jan –osudy anglických panovníků

Julius Caesar – vztah Caesara a jeho vraha Bruta.

Antonius a Kleopatra – příběh o tragickém konci antických milenců, kteří bojovali s Římem.

Komedie :

Sen noci svatojánské – příběh o rozmarech lásky

Zkrocení zlé ženy – o napravení divoké, ješitné, líné a hádavé Kateřiny, kterou změní láska.

Večer tříkrálový, Mnoho povyku pro nic, Jak se vám líbí, aj.

5. Renesance a humanismus v české literatuře .

Charakteristika doby

15. a 16.století

- Oslabena moc církve, právo jedince na samostatný výklad bible (zásluha husitů)
- První seznámení s myšlenkami humanismu proběhlo za doby vlády Karla IV., který se přátelil s Petrarcou, osobně se s ním setkal v Praze, ale v této době byl nedostatek vzdělanců a v Čechách sílí reformační hnutí, které vyplnilo konec 14. století a století 15.
- V humanistické literatuře se objevuje málo originálních děl, většinou se jedná o překlady, popř. přepisy, převládá naučná literatura
- Ve 2.polovině 15.století se v české literatuře objevují dvě linie tvorby :

a) díla psaná latinsky

b) díla psaná česky

- u nás se prosadila mravoučnost, která našla svou oporu v činnosti jednoty bratrské **Jednota bratrská** – křesťanské církevní společenství, vrací se k husitským ideálům rovnosti a bratrství a k názorům Petra Chelčického. Byla založena roku 1458 v Kunvaldu v Orlických horách Řehořem Krajčím. **Jednota se postupně stává významnou v oblasti vzdělávání, zakládá tiskárny, vydává kancionály. Jejím nejvýznamnějším počinem v tomto období bylo vydání Kralické bible.** V souvislosti s pronásledováním jednoty se přesunuje na Moravu, zde se o její rozkvět v Ivančicích zasloužil zejména Jan Blahoslav.

Latinský proud

- Humanismus prosazují zejména studenti a učenci z italských universit
- Díla vznikají zejména za vlády Jagellovců
- Představiteli jsou zvláště katoličtí šlechtici
- Tvorba je určena pro nejvzdělanější vrstvy

Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic

- Pod vlivem antických autorů psal básně i prózu, v nichž reaguje na problémy tehdejší společnosti, významná je jeho korespondence
- Byl proslulý cestovatel a sběratel starých rukopisů

Žaloba k svatému Václavu – báseň o českých mravech, velmi kritická až nespravedlivá, autor v ní projevuje velké literární nadání.

Dubravius

- vlastním jménem Jan Skála z Doubravky
- latinsky píšící český humanista
- diplomat, biskup olomoucký,

Rada zvířat – alegorická veršovaná skladba, soubor humanistických rad panovníkovi, pro Ludvíka Jagellonského

Jan Campanus Vodňanský

- Významný humanistický básník, reformátor pražské univerzity.
- V době po Bílé hoře se marně snažil uchránit Karlovu univerzitu před zrušením.
- Jeho život je námětem románu **Mistr Campanus od Zikmunda Wintra**.

Autor latinských veršů. **Svaté ódy** – přebásnění starozákonních žalmů, **Břetislav** – hra z českých dějin.

Jan z Rabštejna

- První latinský humanista
- diplomat ve službách Jiřího z Poděbrad

Dialogus – rozhovor 4 šlechticů o nábožensko – politických poměrech za krále Jiřího z Poděbrad. **Autor se přimlouvá za smírné vyřešení sporu mezi papežem a králem Jiřím, povzbuzuje k lásce k vlasti a odmítá válku..**

Český proud

- Prosazuje se později
- Jeho nositeli jsou hlavně měšťané, členové jednoty bratrské, usilující o hospodářský vzestup své vrstvy, kteří využívají literatury jako prostředku v boji

Kornel Viktorin ze Všehrd

• Přední představitel českého humanismu,
autor právnického spisu **O práviech, sudiech, deskách české země, knihy devatery.**

Daniel Adam z Veleslavína

- Významný šířitel humanistické vzdělanosti v českých zemích, skvělý organizátor kulturního života.
- Sám napsal jediné původní dílo, **Kalendář historický**, v němž se snažil nejširším vrstvám čtenářů přiblížit evropské dějiny.

Z knih, které vydal, vynikají Kroniky dvě o založení země české – je autorem předmluvy a vícejazyčné slovníky, např. věcně uspořádaný česko-latinsko-řecko-německý slovník.

Blahoslav Jan

- Český gramatik, historik a překladatel období humanismu
- **Biskup jednoty bratrské. Tvůrce jejího kulturního programu .**

Přeložil do češtiny Nový zákon (Nový zákon vnově do češtiny přeložený). Tento překlad se později s novými úpravami stal základem Bible kralické. Blahoslavův jazyk se tak stal základem nové spisovné češtiny.

Autor spisu **Filipika proti misomusům**, v němž **obhajoval užitečnost a přímo nutnost vzdělání pro každého člověka..**

Historik - **O původu jednoty bratrské a řádu v ní**

Muzikolog - bratrské kancionály, **Musika, to jest Knížka zpěvákům...**,

Bible kralická

- překlad z původního jazyka do češtiny pořízený překladateli jednoty bratrské;
- 1564 první překlad Nového zákona od Jana Blahoslava, 1588 dokončen překlad Starého zákona, doplněn Blahoslavovým Novým zákonem, s nímž tvoří tzv. šestidílnku.
- Vrchol českého biblického překladatelského úsilí.
- Považována za základ spisovné češtiny.

Mikuláš Dačický z Heslova

- jeho jménem je spojeno město Kutná Hora, kde strávil téměř celý svůj život.

Autor **Paměti** zachycujících události od roku 1575 do roku 1626 a vlasteneckých a mravokárných básní **Prostopravda.**

Václav Hájek z Libočan

- Autor beletrizované Kroniky české (1541), poutavě psané, avšak plné omylů a výmyslů; kronika přesto platila ještě v 19. století za spolehlivý historický pramen. Shrnul dávné i dobové představy o proměnách č. zemí od příchodu Čechů až do 1526; využívá v ní starší práce (Kosmova a Dalimilova kronika)

Jan Amos Komenský

- Světovou proslulost zjistily Komenskému především *spisy pedagogické* – humanistické, většina vzniká v zahraničí a je psána latinsky :

Informatorium školy mateřské – dílo určené matkám a chůvám. Jako jeden z prvních pedagogů upozornil na význam výchovy v době předškolní a zdůraznil důležitost estetické výchovy (zejména hudební a slovesné) již v tomto útlém věku.

Brána jazyků otevřena – jazyková učebnice, ve které zavedl názorný výklad významu jednotlivých slov a vět, aby žák postupně porozuměl nejprve základnímu a jednoduchému a potom složitějšímu.

Škola hrou – soubor 8 latinských divadelních her, které měly prohloubit praktické řečové znalosti žactva.

Velká didaktika – byla přeložena do všech evropských jazyků. Je přesvědčen, že každý člověk může být výchovou a vzděláním přiveden tak daleko, aby mohl žít důstojným životem. Škola se má proto stát dílnou lidskosti. Pokoušel se učinit z pedagogiky vědní obor a hledal zákony výchovy. Vzdělávací proces rozdělil do 4 stupňů po 6 letech na „školu mateřskou“ – výchova v rodině, „školu obecnou“ – povinnou školní docházku do 12 let, „školu střední“ – latinskou, která by měla být v každém městě, a „školu vysokou“ – univerzitu. Učení musí být názorné a má se při něm užívat příkladů. Vyučování má být snadné, zajímavé a musí sledovat výchovný cíl. Vedle učení je třeba vychovávat a probouzet cit i vůli. Vyučování má postupovat od známého k neznámému a od jednoduchého ke složitějšímu. Vyučování musí být veřejné, přístupné všem dětem a mládeži bez rozdílu původu a pohlaví. Má se dostat každému zdarma. Důraz kladl na výcvik tělesných schopností a řemeslných dovedností.

Orbis pictus – čtyřjazyčná učebnice s názornými ilustracemi se stala vzorem výuky cizích jazyků. Byla původně učebnicí latiny, ale později se stala vzorem pro učebnice cizích jazyků.

- Vedle spisů pedagogických se Komenský pokoušel shrnout veškeré vědění své doby. Spisy směřující k tomuto cíli označujeme jako *díla pansofická* (vševědná). Tyto práce souvisejí s jeho úsilím o dorozumění mezi národy a o uchování věčného míru :

Všeobecná porada o nápravě věcí lidských - encyklopedie, která je vyvrcholením jeho pansofických snah.

6. Barokní literatura v Čechách

Charakteristika doby

17. – 18.století

- Porážka českých stavů v **bitvě na Bílé hoře v roce 1620** byla pro český národ osudná, **vítězní Habsburkové** nechali popravit hlavní účastníky odboje, zbavili vzpurnou šlechtu a měšťany majetku, mnohé vypověděli ze země. Obnovené zřízení zemské (1627 pro Čechy, 1628 pro Moravu) – zákon Ferdinanda II., **potvrdilo dědičná práva Habsburků na český trůn. Povoleno bylo jedině náboženství, a to katolické.** Podstatná část česká protestantské inteligence odmítla přestoupit na katolickou víru a byla nucena odejít do exilu. Vestfálský mír (1648) zklamal naděje českých emigrantů, kteří doufali v návrat do vlasti po ukončení třicetileté války. Nastoupila tak **rekatolizace a germanizace**, z hlediska národnostního tak nastává tzv. období temna (Jirásek román *Temno*).
- Nositeli kultury a vzdělanosti se stali **jezuité** (Tovaryšstvo Ježíšovo), což byl církevní řád zaměřený na **výchovu mládeže a na badatelskou činnost, který dohlížel na morálku společnosti, byla jim svěřena i cenzura knih.**
- Baroko u nás bylo **spjato s protireformací**, proto se projevilo především **v umění spjatém s katolickou církví, stavby kostelů, v malířství a sochařství převažují náboženská témata, postavy svatých.**
- Největší církevní stavbou je **Klementinum** – areál jezuitské koleje a s ní spojených kostelů Mezi největší evropské stavitele se zařadil český architekt italského původu **Giovanni Santini**, představitel tzv. barokní gotiky – k jeho dílům patří mj. **kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře.** Kryštof a jeho syn Kilián Ignác Dienzenhoferové byli tvůrci vrcholného českého baroka, projektovali řadu staveb mj. **chrám sv. Mikuláše na Malé Straně.**
- V této době **mění výrazně svou podobu náměstí**, vznikají zde **tzv. morové (mariánské) sloupy a většina mostů je opatřena sochou sv. Jana Nepomuckého**, který byl svatořečen v této době. sv. Jan, byl umučen jako oběť sporů mezi králem Václavem IV. a pražským arcibiskupem.
- **Typický ráz získala i česká vesnice v proudu zvaném lidové baroko** (kostely, kapličky, selská stavení, hospodářské dvory), zejména **v jižních Čechách např. Holašovice.**
- Mezi nejvýznamnější sochaře tohoto období patřili **Ferdinand Maxmilián Brokoff** – autor některých **soch na Karlově mostě, Matyáš Bernard Braun – alegorie neřestí a ctností na zámku Kuks a sousoší na Karlově mostě** (sv. Luitgarda před Kristem)
- České barokní malířství proslavil **Karel Škréta, Petr Jan Brandl a portrétista Jan Kupecký.**
- K nejznámějším hudebním skladatelům patří **Adam Michna z Otradovic, Jan Jakub Ryba**
- Barokní literatura byla poznamenána důsledky třicetileté války. **Do emigrace odešla podstatná část učenců, což ovlivnilo literární život u nás. Latinsky psaná díla převýšila českou tvorbu, z níž zmizely odborné spisy a náročnější práce vůbec. Po čase díla v českém jazyce zastupovala jen lidová tvorba – tzv. knížky lidového čtení a texty sloužící náboženské propagandě.**
- **Hrdinou literárního díla byl obvykle světec.** V člověku sílil **pocit marnosti, množily se úvahy o posmrtném životě.**
- V době pobělohorské došlo k prvnímu **rozdělení české literatury na dvě větve – domácí a exulantskou**

Domácí literatura

- Ústřední postavení si udržela **nauková literatura**.
- Byla **psána většinou latinsky**, jejími **autory** byli **jezuité a soustředovala se především na oblast historie, filosofie a filologie**.

Bohuslav Balbín

- Historik, teoretik literatury, katolický kněz
- **Proti poněmčování českého národa, se snažil upozornit na slávu Čech**
- Jeho dílo je koncipováno jako oslava národní minulosti.

Napsal a vydal: *Výtah z dějin českých* – vlastenecky zaujatý výklad českých dějin, *Historické rozmanitosti království českého* – objemné dílo je první vlastivědnou encyklopedií českých zemí;

tzv. *Obranu jazyka českého* (*Rozprava na obranu jazyka slovanského, zvláště českého* - rozprava, v níž se **přimlouvá za zachování češtiny a brojí proti užívání němčiny ve státních úřadech a ve státních funkcích**. Kniha získala na důležitosti během národního obrození.

Bedřich Bridel

- Významný básník českého baroka, autor legend, písní a meditativních veršů. Dovedl obratně zacházet s jazykem a využívat lidové poezie.

Autor sbírky vánočních písní a koled s notami *Jesličky*

Co Bůh? Člověk? - protiklad pomíjivosti lidské existence a věčnosti a velikosti Boha

Legendy *Život sv. Jana* – prvního v Čechách poustevníka

Václav Jan Rosa

- **purista – usiloval, aby byl český jazyk zbaven cizích slov** a básník
- Autor latinsky psané mluvnice češtiny *Čechořečnost*

Rukopis **česko-latinsko-německého slovníku** *Thesaurus* – většinu převzal J.Jungmann do svého slovníku

Michna z Otradovic Adam Václav

- český skladatel, básník a varhaník.

Dílo: duchovní písně na vlastní české básnické texty - *Česká mariánská muzika, Loutna česká, Svatořeční muzika* – písně o světcích, z nichž **některé písně zlidověly** - *Chtíc, aby spal* – koleda, *Pod našima okny* – milostná píseň, *Hajej, můj andílku* - ukolébavka

Pololidová tvorba

- Tvořila přechod mezi literaturou oficiální a ústní lidovou slovesností. Vznikla v prostředí blízkém lidu, často byl znám i autor konkrétního díla.

Kramářské (jarmareční) písně. Měly **informativní i zábavnou funkci**, věnovaly se **aktuálním společenským událostem, katastrofám i senzacím**. Zpívali je o jarmarcích **potulní kramáři za doprovodu flašinetu a ukazovali motivy písně na obrázcích**. Na tradici kramářských písní navázali ve 20.století V+W nebo Semafor.

Písmácké paměti – zachycovaly formou osobních zápisů zprávy, záznamy veršovaných skladeb, lidové písně, ale i praktické rady pro všední život.

František Jan Vavák

- Český písmák. Všestranně vzdělaný rychtář, vlastenec, usiloval o hospodářské i kulturní povznesení českého venkova, byl považován za zástupce sedláků, k jejich poučení sepisoval veršované skladby i písně.

Sedmidílné ***Paměti*** – dobové události a vlastní názory z let 1770–1816.

Knížky lidového čtení – přinášely především zábavnou formou převyprávění tradičního dobrodružného příběhu, pověsti nebo legendy. Tiskaři sahali k osvědčeným látkám středověku, jako např. k povídce ***O Štífrídovi a Bruncvíkovi***, ***O Faustovi***, oblíbené byly příběhy ***O Alexandrovi***, ***O Popelce***, ***O Meluzíně***.

Interludia – *mezihry* – krátké frašky z lidového prostředí, vkládané původně do delších, převážně náboženských her, později provozované samostatně. Měly jednoduchou zápletku, častými postavami byl nevzdělaný venkovan, neschopný lékař, tématy bývaly např. ženitba, opilství. Byla hrána většinou o svátcích – masopust, učitelé a žáky.

Lidová tvorba

- Typickým znakem byla anonymita a šíření v ústním podání. Stala se inspiračním zdrojem pro literaturu zvláště v době národního obrození.
- V době úpadku umělé literatury se lidová tvorba stala hlavní představitelkou slovesné literatury. Vznikala na venkově, žánrově i tématicky byla bohatší než tvorba pololidová. Popisovala každodenní radosti i starosti venkovského člověka, vyjadřovala vztah k životu, lásce a smrti, k přírodě, k práci, k rodině a společnosti i vzdor proti vrchnosti.
- K hlavním žánrům v tomto období patří – pohádky, pověsti, písně, proroctví a lidové drama.

Pohádky – vyjadřovaly touhu po spravedlnosti – vítězí v nich proto právo a dobro nad křivdou a nespravedlností, prostý člověk nad zlým vládcem. Typickým českým pohádkovým hrdinou je ***Honza***, chytrý a čestný venkovský chlapec, jehož jedinou možností obrany ve světě pánů je hrát mazaného prostáčka.

Pověsti – obsahují ve svém jádře skutečný historický fakt proměněný fantazií vypravěče. V této době byly v podvědomí uloženy národní pověsti – O praotci Čechovi, Pověst blanická, hrdinské – O Žižkovi, místní – vázaly se k založení hradu i legendární – inspirované oficiální literaturou, spojené s poutními místy, kláštery, zázraky.

Písně – byly nejhojnějším žánrem, převládaly písně lyrické s pravidelným rýmem a opakujícím se refrémem. Tématy byla láska, smrt, vojna, vztah rodičů a dětí, robota, sociální útlak ze strany vrchnosti.

Proroctví – Libušino proroctví, vyjadřovala naději na lepší budoucnost.

Lidové drama – zpravidla se zpěvy, navazovalo na náboženské hry, zvláště velikonoční a vánoční. Ztvárňovalo události týkající se ze života na venkově. Od poloviny 17. století se objevilo i loutkové divadlo – ***V.M.Kopecký*** – postavičky Kašpárka, Kalupinky a Škrholy.

Exulantská literatura

- Uprchlíci z českých zemí se uchýlovali do Polska, Německa a na Slovensko.
- Spojovala je nekatolická víra a obhajoba předbělohorských poměrů.

Pavel Skála ze Zhoře

- od roku 1618 žil v Toruni
- český kronikář,

pobělohorský exulant, autor rukopisné ***Historie církevní*** s vyličením zejména č. dějin první třetiny 17. st.

Pavel Stránský ze Zápské Stránky

- Od roku 1627 žil v Německu

encyklopedický latinský spis ***O státě českém*** o předbělohorském českém království, určeného k informování ciziny.

Jan Amos Komenský

- * 1592, † 1670
- Doznívala jíím humanistická tradice, ale byl rovněž spisovatelem barokním.
- **Tvůrce pedagogického systému** (jednota vzájemných vztahů cíle, obsahu, prostředků a podmínek výchovy), **autor světově proslulých učebnic latiny**. Podle Komenského mají být **vychovávání a vzdělávání všichni lidé bez jakéhokoliv rozdílu, vypracoval promyšlený systém prostředků** (organizace školního roku, týdne a dne, rozvrh hodin, hromadné vyučování, didaktické a výchovné zásady a metody, školská soustava).
- Narodil se v Nivnici na Moravě v českobratrské rodině, vzdělával se na bratrských školách ve Strážnici a Přerově. Jednota bratrská jej poslala na vysokou školu do německého Herbornu. Poslední rok studia strávil na universitě v Heidelbergu .Po návratu , roku 1614, učil v Přerově a později ve Fulneku, kde působil jako bratrský kněz.
- **Na studiích poznal neutěšený stav české vědy a usiloval o vytvoření programu jejího rozvoje**
- **Roku 1621 narychlo uprchl před španělskými vojáky**, ztratil ale přitom část svých rukopisů Za moru mu zemřela jeho žena i děti. Komenský se pak **skrýval u různých českobratrských přátel ve východních Čechách**, naposledy v Bílé Třemešné v Podkrkonoší. **Vlast opustil v roce 1628** po vydání Obnoveného zřízení zemského. **Usadil se v polském Lešně. Byl posledním biskupem jednoty bratrské**. Jeho pobyt přerušilo pozvání do Anglie. Do Švédska i do Uher byl pozván, aby vytvořil nové učebnice a reformoval školství. Po opětovném návratu do Lešna mu zemřela druhá manželka Zde také při požáru (1658) za švédsko-polské války ztratil velkou část majetku a většinu rukopisů, mezi nimi i nenahraditelný ***Poklad jazyka českého*** – thesaurus. Polsko se stalo katolickou zemí , a proto Komenský využil pozvání bohatého holandského kupce a v roce 1656 odjel do **Amsterdamu**. Magistrát mu udělil čestnou profesuru na vyšším gymnáziu. Zde také zemřel. Je pochován v **Naardenu**.
- Před odchod z vlasti převažovaly ***spisy náboženské a filosofické***, v nichž se snažil **nalézt cestu z krize člověka a soudobé společnosti – barokní tvorba :**

Listové do nebe – spisek, v němž se zamýšlí nad situací chudých, kritizuje současné problémy, ale řeší je smírně. Obsah tvoří 5 fiktivních dopisů

Truchlivý – alegorický spis, zamýšlí se nad rozporem rozumu a náboženského citu.

Mapa Moravy – až do počátku 18.století poskytovala nejspolehlivější kartografické údaje o této části českého státu.

Labyrint světa a ráj srdce – rozsáhlá alegorická skladba zobrazující autorovu pouť světem vykresleným jako město. V první části podrobil celou tehdejší společnost ostré kritice. V druhé části nachází poutník v zoufalství nad stavem lidstva záchranu v návratu do vlastního nitra, tj. k samotě a k náboženskému rozjímání, k čemuž jej vyzval Bůh. Poutník (autor) si jde prohlédnout svět, aby si zvolil vhodné zaměstnání. Na cestě městem (světem) jej doprovází Vševěd Všudybud (symbol lidské zvidavosti. Ke Všudybudovi se připojí druhý průvodce, Mámení (symbol klamu). Nasazuje mu růžové brýle mámení, které zkreslují pohled na svět.Poutník se však nenechá zmást. Město se hemží lidmi. Lidé na sobě mají masky, vyměňují si je, dělají spoustu zbytečných věcí. Ovládá je touha po snadném zisku, společenském postavení a bezstarostném životě.V zoufalství nad ubohým stavem společnosti chce poutník prchnout ze světa, na výzvu boží se uzavírá v ráji svého srdce.

Kšaft umírající matky jednoty bratrské - formou závěti se snažil posílit ostatní příslušníky jednoty bratrské, která je odsouzena k zániku. Vyjádřil přesvědčení, že jednota bratrská splnila svou historickou úlohu a že její odkaz je dědictvím pro celý národ.

7. Evropská literatura v 17. a 18.století

Charakteristika doby - baroko

konec 16. – 18.století

- Tato doba je nazývána **zlatým věkem Španělska**. Jezuitský řád i inkvizice bojovaly proti kacířům. V první polovině 17.století byla Evropa zcela rozvrácena třicetiletou válkou (1618 – 1648), která lidem přinesla především bídu a utrpení .
- **Barokní sloh vznikl v katolické Itálii v polovině 16.století jako protiklad renesance, odtud se šířil do celé Evropy (hlavně katolické) a do Latinské Ameriky.**Jeho název pravděpodobně pochází z portugalského slova barocco = označuje perlu nepravidelných tvarů.
- Barokní umění vzniká **na základě pocitů člověka, který nedůvěřuje rozumu, odklání se od přírody i světa a uchyluje se do vlastního nitra.**
- Pro uměleckou tvorbu je lidská bezmocnost vůči pomíjivosti života. Důraz je kladen na duchovnost. Člověk je postaven mezi síly zla a dobra, satana a boha.
- Základní tendencí baroka je monumentálnost, dvojznačnost, odrážející konflikty vyvolané reformací a protireformací.
- **Závěrečné období baroka se někdy nazývá rokoko (18.století). Je pro něj typická orientace na dvorské prostředí. Libuje si v hravosti a dekorativnosti.**
- **Byly budovány hlavně okázalé církevní stavby, ale také zámky doplněné zahradami a parky. Mohutné kopule a okna často přivádějí světlo s cílem udivit. Celkový dojem násobí fresky, které zvětšují prostor, zlacení a různé druhy mramorů. K nejvýznamnějším dílům patří náměstí a kolonáda před chrámem sv.Petra ve Vatikánu.**
- Pro výtvarné umění je charakteristické **zobrazení niterných stavů až extáze, kontrast světla a stínu. P-P.Rubens a Rembrandt van Rijn,**
- Vrcholu dosáhla i **hudba**, k nejvýznamnějším skladatelům patří **J.S.Bach, A.Vivaldi**
- I literatura plná extrémů. Spisovatelé si nekladou za cíl poznání skutečnosti, ale hledají jistotu, obracejí se do věčnosti, často k nadpozemským silám a hodnotám.Bůh se vrací jako ten, který vše řídí a je obsažen ve všem, co lidi obklopuje. Barokní literatura se vrací ke středověkým žánrům – k legendě, k duchovní písni, k eposu, využívá alegorické symboliky. Spisovatelé s oblibou používají jazyk plný metafor a slovních hříček.
- Významnou roli sehrálo i **divadlo**, které **umožňuje působit na všechny smysly**, a to nejen **divadelním přednesem, zpěvem a hudbou, ale také scénou, dekoracemi a kostýmy herců.** V této době se ustálily základní rysy **commedie dell'arte**, specifického italského divadla, který vychází z římské frašky a lidové hry. **Jedná se o improvizovanou komedii s předem daným dějem a typizovanými postavami (sluha Harlekýn, komorná Kolombína, starý bohatý a lakomý obchodník Pentalone).** Hráli v ní profesionální herci, kteří na základě stručného scénáře improvizovali dialogy plné vtipu a pantomimických žertů. Od 17.století se tento typ komedie rozšířil po celé Evropě a ovlivnil další vývoj veselohry – **C.Goldoniho a Moliéra.**

Italská literatura

Torquato Tasso

- významný básník , od 1565 ve službách rodiny d'Este ve Ferrare, kde dokončil své hlavní dílo ***Osvobozený Jeruzalém*** hrdinský epos o 20 zpěvech, líčí závěr křížáckých válek. Hlavním hrdinou je vůdce vojska, král Godfrid, ústřední

zápletku tvoří střetnutí sil nebe a pekla, protože odpůrci křesťanů, Saracéni, jsou spolčeni s pekelnými mocnostmi. Jejich pomocníkem je i krásná kouzelnice Armida, do níž se zamiluje rytíř Rinaldino, který zachrání Armidu před sebevraždou a přivede ji na křesťanskou víru. Autor tvořil své dílo mučen pochybnostmi a jeho pravověrnosti a dal je posoudit inkvizici.

Carlo Goldoni

- **dramatik; původně advokát, od r. 1748 básník benátských divadel, opustil Benátky a stal se vůdčí osobností pařížského divadla.**
- **vytvořil po Molièrově vzoru charakterní veršovanou italskou komedii.**

Hlavní díla: *Sluha dvou pánů*, *Kavárnička*, *Mirandolina*, *Poprask na laguně*

Španělská literatura

Pedro Calderón de la Barca

- **největší španělský barokní dramatik.**
- Jeho dramatická tvorba, již tvoří **přes 200 světských her** (tzv. comedias) a **80 náboženských dramát**, představuje vrchol španělské barokní literatury.

Život je sen – filozoficko-psychologické veršované drama. Jsou zde nastoleny otázky smyslu a obsahu života, lidské existence a svobody člověka. Hlavním hrdinou je princ Segismundo, syn polského krále, od narození přikovaný ve věži kvůli královi strachu z proroctví, věštících jeho zločineckou budoucnost. Princ se podaří zvítězit nad temnými stránkami své povahy a král mu nakonec předá vládu.

Zalamejský rychtář – drama cti a žárlivosti, příběh venkovského rychtáře Crespa, jehož dceru svedl kapitán královského vojska, ale odmítl se sní oženit. Otec ve funkci soudce odsoudil vojáka k trestu smrti, král dodatečně tento rozsudek schválil, atak se postavil na stranu potupené cti.

Veliké divadlo světa – veršovaná filozoficko-náboženská hra, zobrazující pozemský život jako divadelní scénu, jejímž autorem je Bůh.

Anglická literatura

John Milton

- V letech anglické revoluce (1640 – 1660) se **horlivě zúčastnil politického života**. Byl tajemníkem vůdce revoluce Oliver Cromwell a jeho mluvčím. Je autorem řady traktátů, které věnoval různým reformám i výchově mládeže, psal i polemiky na obranu revoluce. Po porážce revoluce byl vězněn a po propuštění se uchýlil do ústraní. Jako slepý začal realizovat svůj celoživotní sen – napsat velké básnické dílo.

Ztracený ráj – náboženský epos. Východiskem díla je **biblické téma vyhnání Evy a Adama z ráje, neboť podlehnou pokušení Dábla**. Tento pád chápe jako počátek dějin lidstva. Ve 12 knihách jsou zachyceny důležité momenty duchovní historie lidstva, která je zobrazena jako střetávání dobra se zlem ve

Ráj opět nabytý - Dábel neúspěšně pokouší Ježíše na poušti.

Německá literatura

Hans Jakob Christoffel von Grimmelshausen

- Německý spisovatel, vojákem za třicetileté války, přestoupil ke katolicismu, poté správce statku, správce hradu a hostinský, nakonec rychtář v Bádensku.

Pod vlivem pikareskního románu napsal světově proslulý **barokní román s autobiografickými rysy *Dobrodružný Simplicius Simplicissimus*** – ztvárnil hrůzy a neštěstí třicetileté války očima mladíka. Chlapec, donucený uprchnout z domova

vyplněného vojáky, je vychován zbožným poustevníkem. Ten je vzhledem k jeho naivitě nazve Simplicius Simplicissimus (Nejprostší Prostoduchý). Po poustevníkově smrti prochází Simplicius válčící Evropou, nejprve v podobě blázna, později jako dobrodruh – bojovník a milovník. Pak se znechucen odvrací od světa a rozhoduje se pro návrat k poustevnickému životu.

Charakteristika doby – klasicismus, osvícenství, preromantismus

18.století

- K nejnápadnějším změnám došlo ve 2.polovině 18.století v Anglii, která se stala kolébkou průmyslové revoluce. Věda dospěla k novému chápání světa, jejími centry se staly Londýn a Paříž. Vlády, které byla v jednotlivých zemích u moci, měly o rozvoj vědy zájem.
- Evropu charakterizuje nové pojetí člověka, kritika poručnické role státu a církve
- Osvícenská filosofie šířila víru v moc rozumu a schopnosti člověka

Klasicismus

- Vrcholu dosáhl v době vlády „krále slunce“ – Ludvíka XIV.
- Klasicismus měl velmi blízko k racionalistické filozofii, jejímž hlavním představitelem byl Francouz René Descartes.
- Klasicismus je reakcí na baroko – jeho mysticismus, víru v boha, zdobnost, vznešenost, citovost, staví proti němu střídmost, rozum, pravdu, vyrovnanost.
- Vzorem pro umělce je antické umění.
- Architektura usiluje o maximální střídmost a čistotu tvaru – obdélníkový půdorys, trojúhelníkové štíty, obelisky, sloupy. Přísným pravidlům jsou podřizovány parky a zahrady – geometrické tvary, přesnost, souměrnost – tzv. francouzský park. Nejvýznamnější stavbou je zámek ve Versailles
- V hudbě zůstává středem zájmu opera, vedle které vzniká řada symfonií, sonát, smyčcových kvartetů – F.J.Hayden, W.A.Mozart, L.van Beethoven
- Literatura se řídila přísnými pravidly - logická jasnost, jednoduchost obsahu, přesnost jazykového vyjadřování a dodržování stylu.
- Příznačné bylo rozlišování vysokých a nízkých žánrů. Mezi vysoké žánry patřily ódy, eposy, tragédie, pojednávaly o životě vysokých společenských vrstev a svůj děj často čerpaly z antiky. Žánry nízké pojednávaly o životě měšťanstva, vycházely ze soudobého života, patřily k nim komedie, frašky, bajky.
- Klasicismus se nejvýrazněji uplatnil v dramatu. Autoři přísně dodržovali Aristotelovu myšlenku jednoty místa, času a děje. Celý příběh se tedy musel odehrávat na jednom místě, musel být dějově jednotný, bez vedlejších motivů, a musel se odehrát zhruba ve 24 hodinách.

Pierre Corneille

Jeho tragikomedie *Cid* a komedie *Lhář* udaly směr francouzského klasicismu. Tragédiemi položil základ klasicistního francouzského dramatu, vycházejícího z aristotelského zákona jednoty místa, času a děje.

- Jeho hrdinové jsou silné a svobodné bytosti stojí nad událostmi a nenechávají se ovládat. Konflikty v jeho hrách vyplývají ze střetnutí osobních citů s nadosobními povinnostmi.

Cid – napsáno podle španělských pramenů o legendárním hrdinovi boje s Maury. Rodrigo – Cid – zabije hraběte Gormu, otce své milé Chimény, protože urazil jeho otce. Chiména miluje Rodrigo, ale nad jejím citem zvítězí čest rodiny a dívka žádá krále, aby potrestal vraha. Oba hrdinové nesmírně trpí, neboť se vzájemně milují, ale přitom trvají na

obhajobě cti. Konflikt končí smírně zásahem krále, protože Rodrigo odčinil svou vinu udatností v boji.

Jean Baptiste Racine

- Racinovi hrdinové jednají pouze z popudu svých vášní a slabostí.
- Ústředními postavami jeho her bývají ženy a středem zájmu osudové lidské vášně, vrhající své nositele do zkázy.
- Náměty čerpal z antiky a bible.

Alexandr Veliký, Berenika, Ifigenie v Aulidě, Faidra.

Faidra – nejznámější hra, v níž zobrazil sílu vášně a její důsledky. Faidra, žena athénskeho krále Thésea, potlačuje dlouho lásku k nevlastnímu synovi Hippolytovi. Projeví mu svůj cit v době, kdy se domnívá, že král v cizině zemřel, ale Hippolyt zůstává chladný a odmítavý. Faidra chce podnítit jeho ctižádostivost a navrhuje mu, že se spolu podělí o trůn. Král se však vrací a ušlechtilého Hippolyta obžalovává Faidřina chůva z pokusu o zneuctění nevlastní matky. Král vyžene syna ze země a vyzývá bohy, aby potrestali zločin. Králova žádost se brzy vyplní. Faidra vypije jed a před smrtí se doznává královi, že jej oklamala.

Molière

- vlastním jménem Jean-Baptiste Poquelin
- Měl se stát notáře, rozhodl se pro divadlo. Vstoupil **do kočovné herecké společnosti**, s níž řadu let putoval po Francii. **Setkal se s herci italské komedie** a po jejich vzoru napsal první scénáře a první hru. Společnost, kterou vedl, si získala dobrou pověst. Dostala se i do Paříže a v roce 1658 vystoupila před **Ludvíkem XIV.** Později se stává **ředitelem královského divadla v Paříži.** Měl **neustále nepříjemnosti s církví a s nepřáteli u královského dvora.** Udržel se pouze proto, že mu ochranu poskytoval
- **Z více než 300 veseloher se dochovalo 32;** vysmívá se lidským slabostem a neřestem. Zachycuje postavení žen ve společnosti i v rodině, dokázal mistrně vystihnout mravní cynismus feudálů, náboženské pokrytectví, snahy měšťanů napodobovat šlechtu.

Tartuffe – komedie, hra odhalovala pokrytectví a svatouškovství, ostrá kritika církve. Tartuffe, sloužící církevnímu řádu jako donašeč, si získal důvěru měšťana Organa, ovládal ho a nabyl vlivu nad jeho rodinou. Usiloval o jeho ženu, měl si vzít jeho dceru a členové rodiny se jen marně pokoušeli překazit tyto záměry. Orgon zcela podléhá Tartuffovi, dokonce mu připsal i svůj majetek a jen králův zásah zabránil úplnému zničení rodiny.

Misanthrop – hlavní postavou je vzdělaný a citlivý mladý muž, který naráží nfales a pokrytectví a přetvářku vysoké společnosti. Ostatní ho považují za podivína. Společnost z něj učiní nepřítele lidí – tzv. misantropa.

Lakomec – inspirováno Plautem – Komedie o hrnci Titulní postava, lichvář Harpagon, je ochoten pro peníze obětovat všechno a ztráta pokladnice pro něj znamená životní tragédii, poloviční šílenství a nenávisť k celému lidstvu.

Zdravý nemocný – vysmívá se hypochondrii, šarlatánství, pokrytectví lékařů.

Jean de La Fontaine

V Bajkách – 12 knih se obráží pesimistický pohled na svět

Osvícenectví

- Vzniká v západní Evropě v 18.století, zejména v Anglii a Francii. Rozvíjela se technika, průmysl i přírodní vědy, a proto stoupenci tohoto názoru prosazovali svobodu vědeckého bádání.
- Navazovali na renesanci, rozvíjel se kult rozumu, šíří se optimismus.
- Ve společnosti zavládla víra v neustálý pokrok, důvěra v „osvícený“ rozum, byla prosazována svoboda myšlení a rovnost všech občanů.
- Osvícenští spisovatelé byli zároveň vědci, filosofof, historiky, novináři.

Charles – Louis Montesquieu [monteskjé]

V díle Perské listy káral politický a duchovní život v absolutistické. Jedná se o první osvícenský román, psaný v dopisech, vydaný původně anonymně, vyvolal velkou pozornost. Fiktivní Peršané podnikají cestu za vzděláním do Evropy Autor je záměrně obdařil naivitou, s níž pozorují a popisují tehdejší francouzský život.

Denis Diderot [dydro]

zakladatel a vydavatel (zčásti společně s d'Alembertem) francouzské Encyclopédie aneb Racionálního slovníku věd, umění a řemesel – jednalo se o naučný slovník, který obsahoval soubor veškerých znalostí z vědy, umění a techniky.

psal i satirické romány – Jeptiška a Jakub Fatalista a jeho pán, ve kterých útočil na soudobé poměry (morálku, pokrytectví a společenské nespravedlnosti.)

Voltaire [voltér]

- vlastním jménem François-Marie Arouet
- Pro své názory pronásledován , někdy nucen žít v exilu (v Anglii; v Ženevě spolupracovník encyklopedistů; bojovník za vítězství rozumu, lidská práva a náboženskou snášenlivost.

- Svůj vliv prosazoval i v rozsáhlé korespondenci.

román Candide – o hledání lidského štěstí, Věk Ludvíka XIV. s údaji o hospodářských a kulturních podmínkách, Rozprava o obecných dějinách a o mravech a duchu národů, s myšlenkou pokroku v dějinách.

Anglie

Daniel Defoe [dýfou]

- Zakladatel anglického románu.

Dílo: Robinson Crusoe , Moll Flandersová , Deník morového roku

Henry Fielding

- Jeho dílo představuje rozsáhlý obraz tehdejšího života v Londýně i na venkově.

Dílo: Tom Jones – román, zachycující pestré osudy mladíka, jenž byl jako dítě podstrčen do šlechtické rodiny.

Jonathan Swift

Nejnámější jeho satirou ve formě alegorie jsou Gulliverovy cesty – čtyřdílný filosofický román s ostrým satirickým zabarvením, napsaný formou fiktivního cestopisu – při plavbách po Tichomoří se Gulliver seznamuje s liliputány, obry a zvířecími, přitom rozumem ovládanými bytostmi.

Preromantismus

- Vznikl jako reakce na schematický klasicismus i na chladné rozumářské osvícenství.
- Byl předstupněm romantismu. V literatuře se vedle názvu preromantismus užívá i označení sentimentalismus.

- Autoři kladou důraz na cit, odmítají konvence, příkazy, řád, vracejí se k přírodě, k lidové slovesnosti, k fantazii, k dávnověku. Vzorem jim je venkovský, nezkažený člověk a prostý způsob života. Častými motivy jsou jezera, hřbitovy, noční motivy, trosky hradů, měsíční svit, symbol mnicha, poustevníka, vězně nebo poutníka.

Jean Jacques Rousseau [rusó]

- vyzvedl negativní vliv vědy a umění na člověka a požadoval návrat k prostému životu svázanému s přírodou - Nové Heloise. Teorie výchovy je určována požadavkem přirozeného rozvíjení mladého člověka: Emil čili o vychování.
- Ve své společenské teorii vycházel z přirozené svobody a rovnosti všech lidí, kteří uzavírají společenskou smlouvu, a zakládají tak stát: O společenské smlouvě

Johann Wolfgang von Goethe [géte]

Mezinárodní úspěch mu přinesl sentimentální román v dopisech Utrpení mladého Werthera, jehož nepřímým důsledkem byla módní vlna sebevražd. Werther odchází na venkov, aby zapomněl na své starosti. Poznává dívku Lottu, zamiluje se do ní, ale ta je zasnoubena s jeho přítelem a provdá se za něj, zoufalý mladík spáchá sebevraždu.

Faust – dvoudílná básnická tragédie, druhý díl vyšel až posmrtně. Námětem se stala pověst z 16.století. 1.díl se odehrává v 16.století. Faust prostudoval všechny možné vědy, toužil však po dalším poznání, hledal smysl života. Proto se oddal magii, z černého psa, kterého si přivedl z procházky, se vyklubal Mefistofeles. Uzavřel s ním dohodu, v níž zaprodal svou duši ďáblu pod podmínkou, že mu ukáže věci, které ještě neviděl, a nalezne v nich uspokojení. Mefistofeles Fausta omladil, vodil ho po studentských pitkách, ukázal mu v kouzelném zrcadle obraz Markétky, prosté měšťanské dívky. Faust se do ní okamžitě zamiloval, a ďáblouvu pomocí získal její lásku a svedl ji. Markétčina matka zemřela po nápoji, který jí dcera na Faustovu radu podala, bratr Valentin byl v potyčce s Faustem proboden. Faust Markétku opustil, ta v zoufalství zabila své dítě. Faust si uvědomil svou chybu a chtěl, aby Mefistofeles Markétku vysvobodil z vězení. Markétka jeho pomoc odmítla, její duše byla zachráněna. 2.díl - ďábel jej zavádí k císařskému dvoru, kde vynálezem papírových peněz pomohl císaři z peněžní tísně, a tak získal jeho důvěru a vděčnost. Poté se spolu s Mefistofelem a umělým člověkem Homunkulem ocitl v mytické době. Prožil klasickou Valpružinu noc, s pomocí věštkyně dostal z podsvětí na svět spartskou královnu Helenu a oženil se s ní. Po smrti svého synáčka Euforiona byl přenesen, Heleniným závojem, do velehor, sestoupil do nížin a pomohl císaři porazit nepřátelské vojsko. Za odměnu dostal část mořského pobřeží. Chtěl tuto půdu zúrodnit a osídlit lidmi, kteří by zde našli nový domov. Zesláblý a slepý, ale pln dalších plánů, zemřel. Tím, že pomáhal lidem, ztratil nad ním ďábel moc a Faustovi duše došla spásy.

Friedrich von Schiller [šiler]

Loupežníci – drama ze středověku o mstě šlechtického vůdce Karla, mstícího společenské křivdy.

Óda na radost – báseň, zhudebnil, Beethoven, hymna EU